

KOBARID – CAPORETTO; IME KRAJA, KI JE POSTAL SINONIM ZA KATASTROFALEN PORAZ

PETRA TESTEN

dr. zgodovinskih znanosti, znanstvena sodelavka
Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU
petra.testen@zrc-sazu.si

TADEJ KOREN

mag. znanosti
Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«
info@potmiru.si

Izvleček: V letu 2017 obeležujemo stoletnico bitke pri Kobaridu, odločilnega spopada zadnje, 12. soške bitke, ki se je kot čudež/poraz pri Kobaridu z mitološko močjo zapisala v spomin udeležencev spopadov in njihovih potomcev. Kakšne sledi je pustila v italijanskem jezikovnem izročilu? Kako je z dediščino soške fronte danes?

Ključne besede: Kobarid/Caporetto, *caporetto*, soška fronta, *Pot miru*

sinoním -a m (i) lingv. *beseda, ki ima (skoraj) enak pomen kot kaka druga beseda; spomenka, sozračnica* (Spletni vir 1)

Med letoma 2014 in 2018 obeležujemo stoletnice vélikega spopada, prve svetovne vojne. Dogajanje je z odprtjem soškega bojišča med letoma 1915 in 1917 zaznamovalo tudi zahodni slovenski etnični prostor. Po podpisu Londonskega pakta je Italija 23. maja 1915 napovedala vojno Avstro-Ogrski. Odprla se je jugozahodna fronta, dolga šeststo kilometrov, ki je potekala od prelaza Stelvio na švicarsko-italijansko-avstrijski tromeji prek Tirolske, Karnijskih Alp in Posočja do Jadranskega morja. Devetdeset kilometrov dolg odsek fronte, ki je potekal ob reki Soči od Rombona do Jadrana, je dobil ime soška fronta. V devetindvajsetih mesecih bojevanja, od maja 1915 do oktobra 1917, je bilo na tem območju dvanajst ofenziv.¹ Enajst so jih izvedli Italijani, zadnjo,

dvanajsto vojaki Avstro-Ogrske in Nemčije. Nič manj ob tem ni bilo prizadeto zaledje in v zgodovinski literaturi je že dolgo v veljavi dvojica, ki frontno vojno dogajanje smiselno dopolnjuje z vojnim dogajanjem v zaledju, na t. i. notranji ali domači fronti (dvojica *home front – war front*) (Healy 2004; Davis 2000; Fabi 1996 itd.).

Zadnje dejanje bojov ob Soči se je zgodilo v 12. soški bitki, prav ob njenem zgornjem toku. Vojne operacije so se začele v Bovški kotlini s skupnim napadom avstro-ogrške in nemške vojske. Italijansko obrambo so presenetili s plinskim obstreljevanjem. Hkrati se je prodor pričel iz toliminske smeri. Zlomu italijanske fronte je sledil premik fronte v Furlansko nižino ter naprej do reke Piave, kjer se je bojna črta 9. novembra 1917 ustalila. Za teritorij vzdolž smaragdne reke je to pomenilo, da se je vojska umaknila in se je ži-

¹ Prva soška bitka (23. junij–7. julij 1915); druga soška bitka (18. julij–3. avgust 1915); tretja soška bitka (18. oktober–4. november 1915); četrta soška bitka (10. november–2. december 1915); peta soška bitka (11.–16. marec 1916); šesta soška bitka (4.–16. avgust 1916);

sedma soška bitka (13.–17. september 1916); osma soška bitka (9.–12. oktober 1916); deveta soška bitka (31. oktober–4. november 1916); deseta soška bitka (12. maj–5. junij 1917); enajsta soška bitka (17. avgust–12. september 1917); dvanajsta soška bitka (24. oktober–9. november 1917).

vljenje počasi vračalo. Za prebivalce Veneta se je trpljenje, pomanjkanje, beg, lakota, nasilje šele pričevalo.

Osrednji dogodek zadnje soške bitke je bil zagotovo čudež/poraz pri Kobaridu (Koren 2012: 44–46). Ta večplastni dogodek ne samo da zaznamuje konec vojnega obdobja v Posočju, temveč je prerasel v simbol, mit, ki ponuja vpletenim stranem v tedanjih bojih diametralno nasprotno vsebino. Na eni strani gre, če močno poenostavimo, v vojaškem smislu za »čudežni«, nepričakovano uspešen preboj dolgo skoraj statične frontne črte s strani avstro-ogrskih in nemških enot, po drugi strani pa za katastrofalni poraz italijanske vojske, ki ji sledi globok in hiter prodor na furlansko ravnico. Resnica pa je najverjetneje nekje vmes, med preštevilnimi žrtvami tako med vojaki kot prebivalstvom, politično retoriko, ki je prevladala nad natančnejšo analizo dejstev in sosledja dogodkov, tako da je govoriti o čudežu pravzaprav del mita, ki spremlja to zadnjo vojaško operacijo v Posočju (Monticone 2008: 8–13).² Predmet pričujočega prispevka pa ne bodo vojaške operacije, temveč premislek o fenomenu, dogodku (dogajanju), ki je pustil tako globoke sledi v imaginariju – v našem primeru predvsem italijanskega – naroda, da so se usidrle na ravni italijanskega jezika.

Poglejmo si najspodobnejše primere razlage in rabe besede *kobarid/caporetto*. Novinar Pier Vittorio Buffa, ki skrbi za razlago terminov in pomenov besed, rečenic itd. v časopisu *Il Tirreno*, je januarja 2017 v članku z naslovom *Quando tutto ci va davvero male ancora oggi evochiamo la dura sconfitta di Caporetto* [Ko nam gre vse zares slabo, še danes evociramo hud poraz pri Kobaridu] spomnil na razlago tega jezikovnega pojava takole: »*È stata una caporetta.*” *Si, una caporetto. Come la battaglia.*« [»Bil je *kobarid*.” Da, *kobarid*. Kot bitka.◊] Buffa v nadaljevanju razloži, da se v danem primeru *kobarid* piše z malo začetnico, ker je raba besede, ki sicer označuje kraj Kobarid, spremenila besedo v »navadno« poimenovanje. V primeru *kobarida* je to oznaka za katastrofo, težek poraz. Buffa zapiše, da gre za način označevanja katastrofalnega poraza, ki je v dvajsetih letih 20. stoletja

hitro prešel v govorni jezik. Obenem izrazi pomislek, da se *kobarid* morebiti ne bi tako zajedel v imaginarij Italijanov, če bi pripadniki avstro-ogrske vojske skupaj z nemškimi enotami, ki so prodrle na italijansko ravnico, ostali zgolj bojujoči se vojaki in ne bi obenem s premikom frontne črte zanesli hudo pomanjkanje, povzročili nov begunski val in val nasilja nad prebivalstvom. Bitka pri Kobaridu in premik fronte na italijansko ravnico sta tako močno vplivala na zavest in s tem tudi na spomin prebivalstva, da sta zapustila globoko sled v italijanskem govornem jeziku (Buffa, *Il Tirreno*, 8. 1. 2017).³

Beseda *caporetto/kobarid* je ne nazadnje dobila svoje mesto tudi kot oznaka za nenadejan poraz, presenečenje, katastrofo in prisilo k umiku v slovarju italijanskega knjižnega jezika, torej pisanem jeziku. Na spletu so dostopne različice italijanskega slovarja, ki vse bolj ali manj označujejo isto, in sicer katastrofo, poraz:

caporetto (Spletni vir 3)

[ca-po-rét-to] **s.f. inv.**

disfatta, grave sconfitta [poraz, hud poraz]

lfare caporetto, darsela a gambe [narediti *kobarid*, pobegniti]

caporétto (Spletni vir 4)

ca | po | ré | to

pronuncia: /kap'oretto/

sostantivo femminile

sconfitta disastrosa [katastrofalen poraz]

caporetto (Spletni vir 5)⁴

[ca-po-rét-to] s.f. inv.

disastro, disfatta: *quel cattivo affare è stato la sua c.* [katastrofa, poraz: slabo izpeljan posel je postal njegov *kobarid*]

a. 1950

Naj kot zanimivost navedemo še dandanes pogosto splošno rabo izraza *caporetto* v športu in tudi v političnem žargonu, ko moštvo oz. nasprotnik doživi boleč, hud, odločilen ali brezupen poraz. Poglejmo primer: prav letošnja jesen 2017 ni denimo prizanesla italijanski nogometni reprezentanci, kar je odmevalo celo v slovenskih

² Za prim. v italijanskem časopisju glej: Solinas, *Il Giornale*, 8. 2. 2015; Cazzullo, *Corriere della sera*, 23. 9. 2017.

³ Prim v slovenskih medijih glej: Spletni vir 2.

⁴ Glej tudi: *Enciclopedia* on line (Spletni vir 6); *Vocabolario* on line, (Spletni vir 7).

Kobarid v času prve svetovne vojne (Museo civico del risorgimento, Bologna. Hrani Fundacija Poti miru).

medijih. Delo je 15. novembra 2017 v rubriki »Pa še to« pod naslovom *Soška fronta, 2. del* objavilo naslednji zapis: »Italijani so v šoku, kakršnega v tem stoletju še niso doživeli. Njihova nogometna reprezentanca se ni uvrstila na svetovno prvenstvo prihodnje leto v Rusiji. To je po 60 letih prvič, da štirikratni svetovni prvaki ne bodo videli "mundiala". Torej katastrofa, primerljiva s tisto, ki so jo Italijani doživeli pred sto leti pri Kobaridu« (Delo, 15. 11. 2017). Na to pisanje bi denimo v italijanskem časopisu zasledili vzporednico v izrazu: »Una Caporetto.« (*La Gazzetta dello Sport*, 18. 10. 2017)

Za konec se samo dotaknimo teritorija in prebivalcev ob Soči, ki so se je z umikom frontne črte od oktobra 1917 počasi vračali v normalno življenje. Obnova je bila dolgotrajna. Tako zadnja kot vse ostale bitke vzdolž soške fronte so v vojaškem smislu predstavljale svojstven način bojevanja, ki je zapustil vidne posledice tudi na pokrajini; gola pobočja, neštete inženirske rešitve za potrebe vojske (kaverne, jarki, utrdbe, stopnišča in mostišča, cestne in železniške povezave, mulatiere, žičnice itd.), ogromno še aktivnih eksplozivnih sredstev in veliko odpadnega materiala (železo, »pleh«, osebni predmeti vojakov, obleke, pribor za hrano itd.). Ljudje, ki so se vrnil na svoje večinoma porušene domove in razrite obdelovalne površine, so še leta zbirali in prodajali železo, uporabljali materiale, ki jih je za seboj pustila vojska za domače potrebe (gradnja objektov, kritine, ograde itd.).

Nastajale pa so tudi drugačne zbirke predmetov.⁵ Te so bile – poleg zbirateljske žilice – povezane z željo po ohranitvi dediščine prve svetovne vojne, ki je zaznamovala teritorij in spomine ljudi. Domačini so v svojih kletah zbirali različne materiale s terena in sčasoma, ko je bilo to mogoče, svoje zbirke odprli tudi za javnost. Te zbirke so našle svoje mesto tudi znotraj obsežnega čezmejnega projekta, ki danes nosi ime *Pot miru od Alp do Jadrana* in nad njim bdi Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju« iz Kobarida (ustanovljena leta 2000). (Več glej: Spletni vir 9) Slednja skrbi za dediščino prve svetovne vojne na prostem (muzeji na prostem, kapelice, obeležja, pokopališča itd.), medtem ko njena komplementarna institucija, Kobariški muzej (ustanovljen leta 1990), skrbi za muzejsko zbirko prve svetovne vojne. (Več glej: Spletni vir 10)

Prav *Pot miru od Alp do Jadrana* kot skupni čezmejni italijansko-slovenski projekt in načrti za širšo regijo miru, ki vključujejo kandidaturo projekta na seznamu Unesco,⁶ je dolgoročni načrt za prihodnost, ki prepleta zgodovinski, turistični in vsakdanji vidik življenja v Posočju (in širše) danes.⁷ Ob tem imajo (kolektivni in zgodovinski) spomin na dogodke izpred stotih let in ovredno-

⁵ Nabor zasebnih muzejskih zbirk glej več: Koren 2015: 204–205. Glej tudi: Spletni vir 8.

⁶ Od 2016 je *Pot miru od Alp do Jadrana* umeščena na poskusni seznam Unescove dediščine.

⁷ Barth-Scalmani 2010: 222–253; Brait 2007: 115–130.

tenje ter prostorska umestitev zgodovinske dediščine odločilno vlogo. Med težo besede *kobarid/caporetto* in pogledom v skupno prihodnost v slovensko-italijanski obmejni regiji – ob zavedanju, da sta tako Italija kot Slovenija že del skupne Evropske unije – teritorij pod krilatico miru ponuja nove možnosti in nova (skupna) obzorja.

Znak ob 100-letnici obeležitve bitke pri Kobaridu s trojezičnim napisom (Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju).

VIRI IN LITERATURA:

Literatura:

Barth-Scalmani, G. 2010: Memory-Landscapes of the First World War: The Southwestern Front in Present-Day Italy, Austria and Slovenia. V: Bischof, G., F. Plasser, P. Berger (ur.), *From Empire to Republic: Post-World War I Austria*, Contemporary Austrian studies, Volume 19. Innsbruck, New Orleans: Innsbruck University press, University of New Orleans Press, 222–253.

Brait, A. 2007: Der Isonzoraum – Ein transnationaler Gedächtnisort für Österreicher, Italiener und Slowenen. V: Rauchensteiner, M. (ur.), *Waffenreue. Die 12. Isonzoschlacht 1917, Begleitband zur Ausstellung des Österreichischen Staatsarchiv*, 23. Oktober 2007–1. Februar 2008. Wien: Österreichischen Staatsarchiv, 115–130.

Buffa, P. V. 2017: Quando tutto ci va davvero male ancora oggi evochiamo la dura sconfitta di Caporetto. V: *Il Tirreno*, 8. 1. 2017.

Cazzullo, A. 2017: L'altra Caporetto, un secolo dopo: una disfatta piena di eroismi. V: *Corriere della sera*, 23. 9. 2017.

Davis, B. J. 2000: *Home Fires Burning: Food, Politics, and Everyday Life in World War I Berlin*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Fabi, L. 1996: *Trieste 1914–1918: una città in guerra*. Trieste: MGS press.

Healy, M. 2004: *Vienna and the Fall of the Habsburg Empire: Total War and Everyday Life in World War I*. Cambridge: Cambridge University Press.

Koren, T. 2012: Zgodovinski spomin na soško fronto – Pot miru od Rombona do Mengor, Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Koren, T. 2015: *Pot miru od Alp do Jadrana. Vodnik po soški fronti*, 2. Izdaja. Kobarid: Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«, 204–205.

Monticone, A. 2008: La linea storico-culturale. V: *Esercito e popolazioni nella Grande Guerra – Autunno 1917*. Udine: Gaspari, 8–13.

Solinas, S. 2015: Com'è oggi Caporetto dove vinse la retorica. Luoghi della cultura. V: *Il Giornale*, 8. 2. 2015.

Soška fronta, 2. del, rubrika Pa še to. V: *Delo*, 15. 11. 2017.

Youth League, che tracollo della Juve Lo Sporting segna 4 gol nel primo tempo. V: *La Gazzetta dello Sport*, 18. 10. 2017.

Spletni viri:

Spletni vir 1: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 2: A. S. 2017: »Slovenci so bili nedvomno dobri vojaki, zvesti, lojalni in pogumni« Pogovor z zgodovinarico Petro Svoltjšak: <http://www.rtvlo.si/kultura/novice/slovenci-so-bili-nedvomno-dobri-vojaki-zvesti-lojalni-in-pogumni/436139> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 3: <http://dizionari.repubblica.it/italiano.php> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 4: <https://www.dizionario-italiano.it/> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 5: http://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/ (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 6: *Enciclopedia* on line, <http://www.treccani.it/enciclopedia/caporetto> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 7: *Vocabolario* on line, <http://www.treccani.it/vocabolario/caporetto> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 8: <http://www.potmiru.si/slo/zemljevid> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 9: <http://www.potmiru.si/> (dostop: 20. 11. 2017).

Spletni vir 10: <https://www.kobariski-muzej.si/> (dostop: 20. 11. 2017).